

УДК 343.431

ЖИРОВА П.О., *магістр*, Національний університет “Одеська морська академія”

ЗАПОБІГАННЯ ТОРГІВЛІ ЛЮДЬМИ В УКРАЇНІ: МІЖНАРОДНІ СТАНДАРТИ ТА СТАН РЕАЛІЗАЦІЇ

Анотація. У статті розглядаються результати доктринальних досліджень та поглядів вчених стосовно виконання міжнародних стандартів з запобігання торгівлі людьми в Україні. Запропоновано шляхи покращення реалізації міжнародних стандартів.

Ключові слова: торгівля людьми, міжнародні стандарти, стан реалізації.

Summary. The results of doctrine researches and views of scientists in relation to implementation of international standards in prevention of people trafficking in Ukraine are examined in the article. The ways of improvement of implementation of international standards are offered.

Keywords: people trafficking, international standards, state of realization.

Аннотация. В статье рассматриваются результаты доктринальных исследований и взгляды ученых относительно выполнения международных стандартов по предотвращению торговли людьми в Украине. Предложены пути улучшения реализации международных стандартов.

Ключевые слова: торговля людьми, международные стандарты, состояние реализации.

Постановка проблеми. Торгівля людьми на сьогоднішній день є загостреною проблемою для всього світу. Свідченням стурбованості міжнародного співтовариства ситуацією, що склалася, є ряд конвенцій, пактів та протоколів з врегулювання цього питання. Зауважимо, що проблематика торгівлі людьми зазнає змін, що створює у свою чергу складнощі для виявлення постраждалих та надання їм допомоги, ведення профілактичної роботи, а також ефективного розслідування таких справ. Заходи щодо протидії торгівлі людьми повинні будуватися на основі дієвого національного законодавства, що приймається на базі загальноприйнятих міжнародних норм. На жаль в Україні існує проблематика щодо реалізації міжнародних стандартів запобігання торгівлі людьми. У зв'язку з чим вважаємо, що на сьогодні необхідно дослідити стан реалізації міжнародних стандартів щодо запобігання торгівлі людьми в Україні.

Результати аналізу наукових публікацій. Окремі питання щодо запобігання торгівлею людьми в Україні були предметом дослідження таких вчених, як: М.І. Андрієнко, Н.М. Ахтирська, А.Ф. Возний, В.І. Варивода, В.І. Василичук, Т.І. Возна, А.І. Волкова, В.Ф. Дерюжинський, К.О. Дядюра, О. Ємець, В.О. Іващенко, О.В. Кушнір, К.Б. Левченко, К.І. Левченко, В.В. Максимов, Ю.С. Нагачевська, Д.Й. Никифорчук та ін. Незважаючи на значну кількість наукових розвідок, що присвячені запобіганню торгівлі людьми в Україні, недостатня увага на сьогодні приділена саме дослідженню стану реалізації міжнародних стандартів щодо запобігання торгівлі людьми в Україні.

Метою статті є визначення стану реалізації міжнародних стандартів щодо запобігання торгівлі людьми в Україні

Виклад основного матеріалу. На сьогодні на міжнародному рівні основними міжнародними організаціями, які займаються розробленням і впровадженням міжнародних стандартів щодо запобігання торгівлі людьми є Організація Об'єднаних Націй, Рада Європи, Європейський Союз, Організація з безпеки і співробітництва в Європі (ОБСЄ), міжнародні міжурядові та неурядові організації, такі як, наприклад, Міжнародна Ліга жінок за мир і свободу, Міжнародна Демократична Федерація жінок,

Всесвітня організація за виживання (The Global Survival Network), Фонд проти торгівлі людьми (The Foundation Against Trafficking) та багато інших [1].

Так, до прикладу, Палермська Конвенція ООН і Протокол до неї, прийнятий в листопаді 2000 року, визначає, що торгівля людьми є одним з найбільш небезпечних кримінальних карних діянь [2]. У свою чергу, Конвенція про боротьбу з торгівлею людьми та експлуатацією проституції третіми особами, прийнята Генеральною Асамблеєю ООН від 2 грудня 1949 року, консолідує положення інших міжнародних договорів з цього питання, прийнятих починаючи з 1904 року. Її основне завдання – визначення ефективних мір боротьби проти усіх форм торгівлі жінками та експлуатації проституції. Вперше в історії укладення міжнародних договорів, дана Конвенція проголосила проституцію і торгівлю людьми актами, несумісними з гідністю і цінністю людської особистості, що ставлять під загрозу добробут окремих осіб, сім'ї та суспільства [3]. Міжнародний пакт про громадянські та політичні права 1966 року, який є доповненням до Загальної декларації прав людини, а саме захищає право на життя, встановлює, що жодна людина не повинна піддаватися випробуванням, примусовій праці і незаконному утриманню чи утиску таких свобод як свобода на пересування, вираження та асоціацію з іншими [4].

Важливо розглянути Декларацію європейських рекомендацій з ефективних заходів щодо запобігання боротьби з торгівлею жінками, яка була прийнята в 1997 році. Її ціль – підтримка подальших дій з попередження торгівлі людьми, а також надання необхідної допомоги жертвам торгівлі. Розглядаючи документ про Спільну дію Ради Європи від 1997 року, слід зауважити, що він перелічує додаткові види покарання і заходи адміністративного характеру, такі як конфіскація і вилучення доходів і власності торговця людьми і закриття установ, які брали участь у торгівлі людьми. Також документ зобов'язує країни-члени ЄС ввести адміністративну або кримінальну відповідальність за злочини, вчинені від імені юридичної особи без урахування кримінальної відповідальності фізичних осіб, що стали співучасниками або призвідниками злочину [5].

Нині на рівні ЄС діє Рамкове рішення Ради Європи про торгівлю людьми. Його метою є уніфікація національного кримінального законодавства для забезпечення ефективної боротьби з торгівлею людьми. Воно доповнює вже прийняті Радою Європи інструменти, такі як “Спільні дії” від 1996, 1998 та 2000 рр., а також програми STOP (спрямована головним чином на розроблення міждисциплінарного підходу із залученням усіх зацікавлених сторін і приділяє велику увагу дуже важливій ролі неурядових організацій) та DAPHNE (спеціально розроблена з метою підтримки діяльності неурядових організацій у сфері захисту жінок і дітей – жертв насильства) [6].

Конвенція ООН проти транснаціональної організованої злочинності від 15 листопада 2000 року (Нью Йорк), має за мету сприяння міжнародному співробітництву для запобігання транснаціональній організованій злочинності і боротьбі проти неї. Надає правоохоронним органам і судовій владі унікальні засоби боротьби з цією проблемою [2]. Протокол про попередження і запобігання торгівлі людьми, особливо жінками і дітьми, і покарання за неї є доповненням до вищеназваної Конвенції. Вперше дає міжнародне визначення поняття “торгівля людьми”; слугує для попередження, боротьби і закріплення міжнародного співробітництва в боротьбі проти цього злочину; визначає загальну термінологію, гармонізує закони і практику, що застосовуються в різних країнах. Згідно цьому Протоколу, торгівля людьми – це комплекс дій з рекрутування, транспортування, передачі та отримання осіб з використанням загроз застосування сили, інших форм примусу, залякування, або через надання неправдивих

відомостей щодо можливості отримання (заробітку) грошей у місці призначення. Неодмінним атрибутом торгівлі людьми є отримання контролю над особою (наприклад, через вилучення документів) з метою експлуатації [7].

Зауважимо, що це є не вичерпний перелік міжнародних нормативно-правових актів, які здійснюють правову регламентацію та встановлюють міжнародні стандарти щодо запобігання торгівлі людьми в світі. Слід відзначити, що більшість міжнародних норм які здійснюють правове регулювання щодо запобігання торгівлі людьми, є частиною національного законодавства України. Це великий крок для нашої країни на шляху встановлення міжнародних стандартів щодо протидії торгівлі людьми.

Також, вважаємо за необхідність в межах даного дослідження розглянути досвід Федеративної Республіки Німеччина щодо запобігання торгівлі людьми. Безпосередньо для нас цікавою є наявність загальнонаціональної Робочої групи з питань боротьби з торгівлею жінками (створеної 1997 року з метою успішнішої протидії торгівлі жінками Федеральним міністерством у справах сім'ї, осіб похилого віку, жінок та молоді), у роботі якої беруть участь представники різних федеральних та земельних міністерств, Федеральна служба кримінальної поліції, а також інші заінтересовані структури. До завдань Робочої групи належить: обмін інформацією щодо заходів по боротьбі з торгівлею жінками; аналіз проблем, які можуть виникнути у ході здійснення заходів з протидії торгівлі жінками; опрацювання спільних пропозицій та планів дій; підготовка заяв від імені Німеччини у контексті міжнародних заходів [8].

Уряд Німеччини обрав протидію торгівлі людьми шляхом мобілізації зусиль правоохоронних органів. Законодавство Німеччини забороняє торгівлю людьми у будь-якій формі; торгівля людьми з метою сексуальної експлуатації та примусової праці є злочинами. Покарання за такі злочини передбачає до 10 років позбавлення волі. Водночас урядом Німеччини приділяється значна увага і превентивній роботі, зокрема фінансується діяльність цілої низки неурядових організацій, що проводять інформаційно-освітні кампанії з попередження торгівлі людьми як у самій Німеччині, так і за її межами [8]. Нині у Німеччині використовується чотири стандартні бази даних, у яких міститься інформація щодо фактів торгівлі людьми: статистика злочинів, куди вносяться дані поліцейських розслідувань; звіти щодо ситуації у зв'язку з існуванням явища торгівлі людьми, які складаються Федеральним бюро кримінальних розслідувань Німеччини; статистика по справах, що передані до суду; центральний реєстр кримінальних справ, що містить інформацію стосовно розглядів. Також слід погодитись із Кушнір О.В., яка вказує, що здійснення такої чіткої фіксації усієї інформації у сфері протидії торгівлі людьми дає змогу не лише швидко знаходити потрібну інформацію, а й усунути безліч зайвих дій, що здійснюються працівниками правоохоронних органів нашої держави у пошуку прецедентних кримінальних справ, осіб, причетних до скоєння таких злочинів, а також розгляду зазначеної категорії справ у судах. Крім того, чітко окреслюється і ситуація з розгляду кримінальних справ у судах, кількості осіб, притягнутих до відповідальності (для України створення таких баз даних є конче необхідним, оскільки дуже багато справ у суді роками “припадають пилом”, їх розгляд затягується, а вирoki не відповідають реальному ступеню завданої злочином шкоди та наслідків, і відслідкувати реальну ситуацію стає дуже складно, бо одні працівники змінюються на інших, дані втрачаються і в результаті відбувається “запізнення отримання” та “мішанина” інформації). До того ж існування таких баз суттєво спрощує процедуру пошуку й фіксації речових доказів та в цілому підвищує рівень можливостей у протидії торгівлі людьми [8].

Що стосується безпосередньо стану реалізації міжнародних стандартів запобігання торгівлі людьми в Україні, слід зауважити, що наша держава є учасником міжнародних актів щодо співпраці та запобігання торгівлі людьми. Як зазначає О. Ємець, криміналізація торгівлі людьми в Україні відбулась у 1998 році, а з прийняттям 2001 року нового Кримінального кодексу відповідальність за такі дії передбачена ст. 149. Проте ця стаття мала суттєві недоліки, зокрема її диспозиція передбачала обов'язкове переміщення через державний кордон потерпілої особи. В 2006 році приймається нова редакція цієї статті, яка більше відповідає реаліям сьогодення. Диспозиція статті передбачає кримінальну відповідальність за торгівлю людьми або здійснення іншої незаконної угоди, об'єктом якої є людина, а так само вербування, переміщення, переховування, передачу або одержання людини, вчинені з метою експлуатації, з використанням обману, шантажу чи уразливого стану особи. Незважаючи на позитивні зміни, і в такому вигляді стаття має певні вади. Еволюція формулювання кримінально-правової норми свідчить про бажання її удосконалити та підтверджує намір дотриматись зобов'язань щодо імплементації положень міжнародних актів у національне законодавство. Критика цієї оновленої редакції статті не припиняється, зокрема вказується на те, що нова стаття виявилась не бездоганною з точки зору юридичної техніки, що породжуватиме певні проблеми при її застосуванні. Є необхідність розширеного тлумачення таких понять, як “вербування”, “переміщення”, “шантаж”, “уразливий стан особи”, “переховування”, “передача або одержання людини” з метою їх єдиного трактування та застосування правоохоронними органами. Роз'яснення таких понять з їх розмежуванням може подаватися в примітці до статті, а за відсутності такого – у постановах пленуму Верховного Суду України [9, с. 186-187].

Крім того, прийняття Україною у вересні 2011 року Закону “Про протидію торгівлі людьми” суттєво наблизило українське законодавство до найкращих міжнародних стандартів в цій сфері. Відтак, українське законодавство в цілому відповідає положенням Конвенції Ради Європи про заходи щодо протидії торгівлі людьми (стаття 149 Кримінального Кодексу України, Закон України “Про протидію торгівлі людьми”). В Україні передбачено достатньо суворі та адекватні санкції за торгівлю людьми та пов'язані з нею злочини. У законі “Про протидію торгівлі людьми” міститься низка інноваційних положень, які стосуються захисту потерпілих від торгівлі людьми. Наприклад, з метою ефективної допомоги особам, які постраждали від торгівлі людьми, та їх захисту створюється Національний механізм взаємодії суб'єктів, які здійснюють заходи у сфері протидії торгівлі людьми [10]. Закон України “Про протидію торгівлі людьми” визначає, що боротьба з торгівлею людьми – система заходів, що здійснюються в рамках протидії торгівлі людьми, спрямованих на виявлення злочину торгівлі людьми, у тому числі незакінченого, осіб, які від цього постраждали, встановлення фізичних/юридичних осіб – торгівців людьми та притягнення їх до відповідальності [11].

На виконання Закону України “Про протидію торгівлі людьми” було прийнято Постанову КМУ “Про затвердження Державної цільової соціальної програми протидії торгівлі людьми на період до 2015 року” яка передбачає, що метою Програми є запобігання торгівлі людьми, підвищення ефективності переслідування осіб, які вчиняють пов'язані з нею злочини або сприяють їх вчиненню, а також захист прав осіб, що постраждали від торгівлі людьми, та надання їм допомоги [12]. В Постанові зазначається, що можливі два варіанти розв'язання проблеми торгівлі людьми та надання допомоги і захисту особам, що постраждали від неї. Перший варіант полягає у розв'язанні проблеми торгівлі людьми шляхом здійснення системних заходів державними установами за рахунок бюджетних коштів. Недоліком зазначеного варіанта

є те, що для його реалізації необхідні бюджетні кошти у значному обсязі. Другий, оптимальний варіант передбачає налагодження співпраці державних установ з громадськими організаціями, зокрема впровадження ефективного механізму взаємодії у сфері протидії торгівлі людьми, за такими напрямками, як: організація інформаційно-роз'яснювальної роботи серед населення, спрямованої на запобігання потраплянню в ситуації, пов'язані з торгівлею людьми; підвищення професійного рівня спеціалістів, які надають допомогу особам, що постраждали від торгівлі людьми, здійснюють їх реабілітацію та соціальну реінтеграцію; проведення постійного моніторингу ефективності заходів, спрямованих на протидію торгівлі людьми; підвищення якості надання послуг особам, що постраждали від торгівлі людьми, зокрема шляхом впровадження стандартів надання соціальних послуг таким особам. Незважаючи на наявність законодавства, що передбачає протидію торгівлі людьми, проблемні аспекти правового регулювання не вичерпано [12].

Зокрема, згідно Дослідження Української Гельсінської спілки з прав людини до основних організаційно-правових проблем порушення прав осіб, які страждають від торгівлі людьми, відносяться наступні:

1) стаття 17 Закону України “Про протидію торгівлі людьми” визначає, що для забезпечення реалізації прав, передбачених Законом, особи, які постраждали від торгівлі людьми, можуть бути направлені до одного з центрів соціальних служб для сім'ї, дітей та молоді, центрів соціального обслуговування (надання соціальних послуг) або до центрів соціально-психологічної реабілітації дітей та притулків для дітей, у випадку, коли постраждала особа є неповнолітньою [11]. Проте, відповідно до положень зазначених закладів, розроблених на підставі Постанови КМ України від 28 січня 2004 р. № 87 [13], а також Постанови КМ України від 29 грудня 2009 р. № 1417 [14], така категорія осіб, як постраждалі від торгівлі людьми, не включена до переліку осіб, які мають право на отримання послуг у цих закладах. Крім того, існують складнощі з ідентифікацією постраждалих від торгівлі людьми серед загальної кількості клієнтів (осіб, які перебувають у складних життєвих обставинах) зазначених закладів. Залишається проблемним питання надання допомоги постраждалим особам з інших країн, забезпечення їхніх потреб у захисті та допомозі під час перебування в Україні;

2) відсутність в Законі та відповідних підзаконних актах положення про встановлення періоду реабілітації та обмірковування для осіб, відносно яких є підстави вважати, що вони постраждали від торгівлі людьми, також призводить до порушення прав постраждалих, особливо громадян інших країн. Вважається за доцільне внести зазначені положення, які містяться в ключових міжнародних документах, до національних нормативних актів, врахувавши наявний досвід інших країн, де період реабілітації та обмірковування є вже сталою нормою;

3) незважаючи на наявність в Законі України “Про протидію торгівлі людьми” положень щодо необхідності оцінки ризиків повернення постраждалої особи до країни походження (ст. 16 “Права особи, яка постраждала від торгівлі людьми” та ст. 24 “Повернення або залишення дитини, яка постраждала від торгівлі дітьми”), нормативні документи, що були прийняті на виконання закону, не містять чіткої процедури проведення оцінки таких ризиків. Також дана процедура не включена в положення, якими керуються в своїй діяльності суб'єкти, які здійснюють заходи у сфері протидії торгівлі людьми;

4) мають місце складнощі та порушення і під час процесу відшкодування потерпілим майнової, моральної та фізичної шкоди, якої вони зазнали внаслідок вчинення злочину торгівлі людьми. Серед них: формальний підхід слідчих до роз'яснення потерпілим їхніх

прав заявити позов про компенсацію; необхідність довести факт моральних страждань; віддаленість експертних центрів та нечисленність атестованих судових експертів-психологів; відсутність практики міжнародного співробітництва щодо захисту майнових прав громадян України; недосконалий законодавчий механізм стягнення компенсації; недієвість ст. 1177 Цивільного кодексу України щодо зобов'язань держави відшкодувати збитки потерпілим тощо;

5) досі не були прийняті стандарти щодо здійснення послуг у сфері протидії торгівлі людьми, які були розроблені та подані до Міністерства соціальної політики групою експертів – представників державних, неурядових та міжнародних організацій ще в 2010 р. [15].

Висновки.

На основі проведеного дослідження, слід зазначити, що на сьогодні в нашій країні існує необхідність нормотворчої діяльності для забезпечення практичної реалізації міжнародних стандартів щодо запобігання торгівлею людьми. Нагальною є потреба у створенні ефективних механізмів державного управління міграційними процесами, які б сприяли запровадженню дієвих заходів з протидії нелегальній міграції та торгівлі людьми. Важливою складовою цього процесу є використання європейського досвіду державного управління з протидії незаконній міграції та торгівлі людьми зокрема.

Перспективи подальших досліджень. Вважаємо, що необхідно проаналізувати досвід Федеративної Республіки Німеччина та створити робочу групу з питань боротьби з торгівлею людьми, а також здійснити ряд інформаційно-організаційних заходів щодо створення належної бази даних на прикладі Німеччини, яка буде містити інформацію щодо фактів торгівлі людьми.

Використана література

1. Подшивалов В.Е. Незаконная миграция: международно-правовой поход. *Правоведение*. 2002. № 4. С. 63-65.
2. Про транснаціональну злочинність: Конвенція ООН від 15 листопада 2000 р. URL: http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_789
3. Про боротьбу з торгівлею людьми та експлуатацією проституції третіми особами: Конвенція ООН від 2 грудня 1949 р. URL: http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_162
4. Міжнародний пакт про громадянські та політичні права: Пакт ООН від 16 грудня 1966 р. URL: http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_043
5. Декларація європейських рекомендацій з ефективних заходів щодо запобігання боротьби з торгівлею жінкам: Рекомендації Ради Європи від 24 квітня 1997 р. URL: http://lib.rada.gov.ua/DocDescription?doc_id=13034
6. Дядюра К.О. Засоби протидії торгівлі людьми: міжнародно-правовий досвід. URL: <http://www.pravoznavec.com.ua/period/article/59688/%CA>
7. О предупреждении и пресечении торговли людьми, особенно женщинами и детьми, и наказании за нее: Резолюция ООН от 15 ноября 2000 г. № 55/25 (Протокол дополняющий Конвенцию ООН против транснациональной организованной преступности). URL: <http://www.un.org/russian>
8. URL: <http://www.no2slavery.ru/ru/issledovaniya>
9. Ємець О. Нормативно-правове забезпечення протидії торгівлі людьми в Україні. *Вісник Академії управління МВС*. 2010. № 4(16). С. 186-192.
10. Наскільки законодавство України у сфері протидії торгівлі людьми відповідає міжнародним стандартам? URL: http://www.lastrada.org.ua/ucp_mod_news_list_show_274.html
11. Про протидію торгівлі людьми: Закон України. *Відомості Верховної Ради України*. 2012. № 19-20. Ст. 173. URL: <http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/3739-17>

12. Про затвердження Державної цільової соціальної програми протидії торгівлі людьми на період до 2015 року: Постанова Кабінету Міністрів України. URL: http://search.ligazakon.ua/l_doc2.nsf/link1/KP120350.html

13. Про затвердження Типового положення про центр соціально-психологічної реабілітації дітей: Постанова Кабінету Міністрів України від 28.01.04 р. № 87. URL: <http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/87-2004-%D0%BF>

14. Деякі питання діяльності територіальних центрів соціального обслуговування (надання соціальних послуг): Постанова Кабінету Міністрів України від 29.12.09 р. № 1417. URL: <http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1417-2009-%D0%BF>

15. Торгівля людьми як порушення прав людини. URL: <http://helsinki.org.ua/index.php?id=1362662821>

~~~~~ \* \* \* ~~~~~